

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Куліченко-Чугіної Алли Костянтинівни

на дисертацію Курчатової Анжеліки Віталіївни

«СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Система формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США» зумовлена провідними тенденціями розвитку сучасної вищої освіти, пов'язаними з утвердженням людиноцентричної освітньої парадигми, переосмисленням ролі студента як активного суб'єкта освітнього процесу та зростанням значущості здатності особистості самостійно проєктувати власну освітню траєкторію. В умовах динамічних суспільних змін, стрімкого оновлення знань і розширення цифрового освітнього простору особливої ваги набуває розвиток умінь цілепокладання, саморегуляції, відповідального вибору освітніх стратегій та ефективного управління власною навчальною діяльністю.

Наукова цінність дослідження посилюється його безпосередньою відповідністю завданням модернізації української вищої освіти. У Законі України «Про вищу освіту» (2014), Законі України «Про освіту» (2017), Національній рамці кваліфікацій (2011), Стратегії розвитку вищої освіти України на 2022–2032 рр. (2022) та стандартах вищої освіти визначено орієнтири щодо формування особистості, здатної до автономного навчання, критичного мислення, усвідомленого професійного вибору та безперервного розвитку компетентностей.

У цьому контексті особливий інтерес становить досвід США, де проблема розвитку навчальної самоорганізації студентів упродовж тривалого часу перебуває в центрі уваги науковців і практиків. Американська система вищої освіти виробила цілісний комплекс підходів до забезпечення академічної самостійності здобувачів освіти, розвитку їхньої відповідальності, ініціативності та готовності до саморегульованого навчання. Саме тому вивчення, систематизація та критичне осмислення цього досвіду є важливим джерелом наукових ідей для вдосконалення вітчизняної освітньої практики.

Отже, тема дисертації А. В. Курчатової є актуальною, суспільно значущою та науково перспективною. Вона відповідає сучасним викликам розвитку вищої освіти, узгоджується зі стратегічними пріоритетами державної освітньої політики та спрямована на розв'язання важливої педагогічної проблеми.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині – кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації, забезпечується належним рівнем теоретико-методологічного опрацювання досліджуваної проблеми, широкою та репрезентативною джерельною базою, ґрунтовним аналізом наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених, а також використанням комплексу взаємодоповнювальних методів порівняльно-педагогічного дослідження. Це дало змогу отримати достовірні результати та сформулювати аргументовані наукові висновки.

Відповідно до теми дисертаційного дослідження Анжелікою Віталіївною чітко визначено мету роботи, сформульовано систему взаємопов'язаних дослідницьких завдань і забезпечено послідовність їх реалізації. Об'єкт і предмет дослідження коректно узгоджені з метою та завданнями роботи, що засвідчує належний рівень методологічної культури дослідниці та логічну цілісність наукового пошуку.

На позитивну оцінку заслуговує розроблена дисертанткою концепція дослідження, в основу якої покладено ідею розгляду формування умінь навчальної самоорганізації студентів як результату функціонування цілісної, багаторівневої та інституційно забезпеченої системи. У межах цієї системи органічно поєднуються нормативно-правові, організаційно-педагогічні, методичні, психологічні та соціокультурні механізми підтримки студентської автономії. Авторкою переконливо доведено, що ефективність формування умінь навчальної самоорганізації значною мірою залежить від узгодженості ціннісних орієнтирів, стратегічних освітніх цілей, змістового наповнення навчального процесу, педагогічних технологій та різноманітних форм інституційної підтримки здобувачів вищої освіти.

Концептуальна завершеність і внутрішня логіка дисертаційної роботи простежуються у послідовному аналізі теоретичних засад, нормативно-організаційних механізмів, структурних компонентів та особливостей функціонування системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США. Це забезпечило належне наукове підґрунтя для розроблення авторської моделі досліджуваного феномену, а також для

обґрунтування перспектив і шляхів творчого використання прогресивних ідей американського досвіду в процесі модернізації системи вищої освіти України.

Важливою перевагою дисертаційного дослідження є його належне методологічне забезпечення та виважений добір дослідницького інструментарію. Для реалізації поставленої мети авторкою використано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових, теоретичних, емпіричних і спеціальних методів порівняльно-педагогічного дослідження, що забезпечило всебічне, системне й об'єктивне вивчення процесу формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США.

Застосування методів аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації та систематизації сприяло поглибленому осмисленню сутності ключових понять дослідження, обґрунтуванню його теоретико-методологічних засад і формуванню аргументованих наукових висновків. Використання методів порівняльно-педагогічного та контекстуального аналізу, а також педагогічного моделювання дало змогу виявити концептуальні засади, структурні компоненти, закономірності та особливості функціонування системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів в американському освітньому просторі. Аналіз нормативно-правових актів, освітніх програм, академічних політик, навчально-методичних матеріалів і практик інституційної підтримки студентів забезпечив ґрунтовне дослідження організаційно-педагогічних механізмів реалізації зазначеного процесу.

На особливу увагу заслуговує використання спеціальних методів порівняльної педагогіки, які дали змогу не лише виявити характерні риси американського досвіду формування умінь навчальної самоорганізації студентів, а й здійснити його наукову інтерпретацію з урахуванням соціокультурних, історичних та освітніх контекстів функціонування системи вищої освіти США. Завдяки цьому авторці вдалося обґрунтувати перспективні напрями творчого використання прогресивних ідей та практик американської вищої школи в умовах модернізації вищої освіти України, що істотно підсилює наукову цінність і практичну значущість отриманих результатів.

Серед результатів, які визначають наукову новизну дисертаційного дослідження, особливу цінність становить здійснений авторкою комплексний аналіз системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США. Досліджувану систему розглянуто як цілісне багаторівневе інтегроване утворення, розкрито її концептуальні засади, нормативно-організаційні механізми функціонування, структурно-компонентний склад, суб'єктно-рольову структуру та специфіку інституційної підтримки студентів. Безперечним науковим здобутком дисертантки є

розроблення авторської моделі формування умінь навчальної самоорганізації студентів, а також визначення комплексу педагогічних умов, що забезпечують її ефективне функціонування в практиці американської вищої освіти.

Наукову новизну дисертаційного дослідження суттєво підсилюють результати порівняльного аналізу розвитку проблеми формування умінь навчальної самоорганізації студентів у системах вищої освіти США та України. Важливе значення має здійснене авторкою обґрунтування можливостей творчого використання й адаптації позитивного американського досвіду в умовах реформування та модернізації української вищої освіти, що свідчить про високий рівень наукової рефлексії та практичної спрямованості дослідження.

До вагомих наукових здобутків дисертантки належить удосконалення наукових уявлень щодо ефективних шляхів формування умінь навчальної самоорганізації студентів на основі узагальнення прогресивних практик американських закладів вищої освіти. Особливу цінність становить аналіз потенціалу академічного консультування, тьюторського та менторського супроводу, діяльності центрів навчальної підтримки, а також використання цифрових освітніх середовищ як дієвих механізмів розвитку студентської автономії. Позитивної оцінки заслуговує також уточнення класифікації форм, методів і засобів організації освітньої діяльності, спрямованої на формування умінь навчальної самоорганізації здобувачів вищої освіти.

Подальшого розвитку в роботі набули теоретико-методологічні засади порівняльно-педагогічних досліджень проблем навчальної самоорганізації студентів в умовах глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти. Водночас авторкою розширено наукові уявлення щодо механізмів адаптації зарубіжного педагогічного досвіду до вітчизняних умов з урахуванням нормативно-правових, інституційних, організаційно-педагогічних і соціокультурних особливостей функціонування системи вищої освіти України.

Окремо слід відзначити вагоме **практичне значення** результатів дисертаційного дослідження. Практична цінність роботи полягає в тому, що сформульовані авторкою теоретичні положення, наукові узагальнення та висновки створюють належне науково-методичне підґрунтя для вдосконалення організації освітнього процесу в закладах вищої освіти України та підвищення ефективності формування умінь навчальної самоорганізації студентів.

Отримані результати можуть бути використані під час розроблення та модернізації освітніх програм, академічних політик, стратегій студентської підтримки й нормативно-методичного забезпечення освітньої діяльності. Практичний інтерес становлять запропоновані авторкою підходи до вдосконалення систем академічного консультування, тьюторського та

менторського супроводу студентів, розвитку центрів навчальної підтримки, а також використання можливостей цифрових освітніх середовищ для стимулювання самостійності й відповідальності здобувачів освіти.

Особливої уваги заслуговують обґрунтовані в дисертації можливості адаптації позитивного досвіду закладів вищої освіти США щодо реалізації індивідуальних освітніх траєкторій, організації навчальної підтримки студентів та створення сприятливого освітнього середовища для розвитку навичок саморегульованого навчання. Запропоновані рекомендації можуть бути корисними для керівників закладів вищої освіти, гарантів освітніх програм, науково-педагогічних працівників і фахівців, відповідальних за забезпечення якості освіти.

Матеріали дослідження мають значний потенціал практичного використання у професійній діяльності науково-педагогічних працівників, зокрема для вдосконалення методики організації самостійної роботи студентів, розвитку навичок саморегульованого навчання, планування, моніторингу та рефлексії освітньої діяльності. Важливим є також їх застосування в системі підвищення кваліфікації викладачів, під час розроблення навчально-методичних матеріалів, програм тренінгів, семінарів і курсів професійного розвитку, спрямованих на формування компетентностей педагогічного супроводу навчальної самоорганізації студентів.

Безсумнівною перевагою дисертаційного дослідження є широкий спектр можливостей практичного використання його результатів у системі вищої освіти. Матеріали та висновки роботи можуть бути ефективно застосовані у професійній підготовці майбутніх фахівців, магістрів і докторів філософії, а також у процесі викладання навчальних дисциплін «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Освітній менеджмент», «Методологія наукових досліджень» та інших курсів педагогічного спрямування. Водночас результати дослідження становлять науковий інтерес для подальших порівняльно-педагогічних розвідок, присвячених проблемам розвитку студентської автономії, саморегульованого навчання та модернізації вищої освіти.

Позитивної оцінки заслуговує належний рівень апробації та висвітлення результатів дисертаційного дослідження в наукових публікаціях. Основні положення, висновки та наукові результати дисертації належним чином оприлюднені й апробовані в науковому середовищі. Їх відображено у 26 наукових публікаціях, з яких 21 підготовлено одноосібно. Серед них – 20 статей у наукових фахових виданнях України, 5 статей у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, а також один розділ монографії. Крім того, положення дисертаційної роботи пройшли

апробацію у межах 10 доповідей, тези яких опубліковано за матеріалами науково-практичних конференцій різного рівня.

Аналіз наукового доробку дисертантки засвідчує, що зміст опублікованих праць повною мірою відображає основні теоретичні положення, результати та висновки, представлені в усіх розділах дисертації. Публікації характеризуються тематичною цілісністю, логічною послідовністю та належним рівнем наукової аргументації, а їх зміст забезпечує достатню репрезентацію результатів проведеного дослідження. Посилання на власні наукові праці в тексті дисертації є коректними, відповідають змісту представлених результатів і підтверджують належний рівень їх апробації та наукової верифікації.

Кількість, якість і рівень наукових публікацій авторки відповідають чинним вимогам до апробації результатів дисертаційних досліджень та свідчать про достатній рівень наукової зрілості здобувачки.

Дисертаційне дослідження характеризується цілісною, логічно виваженою та науково обґрунтованою структурою, що узгоджується з вимогами до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Побудова роботи демонструє системність наукового пошуку, послідовність викладу матеріалу та належний рівень організації дослідження.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи є цілісною, а змістове наповнення її частин підпорядковане реалізації мети та завдань дослідження. Послідовність розгляду теоретичних, методологічних, організаційно-педагогічних і практичних аспектів проблеми забезпечує комплексне розкриття особливостей формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США та створює належне підґрунтя для формулювання обґрунтованих наукових висновків.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні та концептуальні засади проблеми формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США»** здійснено теоретико-методологічне обґрунтування досліджуваної проблеми та розкрито її концептуальні засади в контексті розвитку сучасної американської педагогічної науки.

Важливим здобутком авторки є систематизація та критичний аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження. У розділі розкрито сутність базових педагогічних конструктів, пов'язаних із навчальною самоорганізацією студентів, з'ясовано особливості їх трактування в американському науковому дискурсі, визначено основні термінологічні підходи до інтерпретації відповідних понять. На основі аналізу широкого кола наукових джерел доведено, що сформованість умінь навчальної самоорганізації є однією з ключових передумов

академічної успішності студентів, їхньої освітньої автономії, професійного становлення та готовності до навчання впродовж життя.

На особливу увагу заслуговує здійснений авторкою аналіз провідних теоретичних підходів, які визначають методологічні засади формування умінь навчальної самоорганізації у вищій освіті США. Детально схарактеризовано потенціал соціально-когнітивного, метакогнітивного та мотиваційного підходів, розкрито їх роль у поясненні механізмів розвитку саморегульованого навчання, навчальної автономії та відповідальності студентів за результати власної освітньої діяльності.

Цінним є також узагальнення концептуальних моделей навчальної самоорганізації, розроблених провідними американськими дослідниками. Проведений аналіз дав змогу виявити ключові закономірності, структурні компоненти та механізми формування досліджуваних умінь, а також визначити їх місце в сучасних теоріях студентоцентрованого навчання.

Результатом узагальнення теоретичних положень і концептуальних підходів стало розроблення авторської концепції формування умінь навчальної самоорганізації студентів, яка вирізняється цілісністю, внутрішньою логікою та науковою обґрунтованістю. Запропонована концепція охоплює методологічний, теоретичний і технологічний компоненти, базується на провідних положеннях сучасної педагогічної науки та створює належне підґрунтя для подальшого аналізу організаційно-педагогічних механізмів формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США.

Другий розділ дисертації **«Система формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США»** спрямовано на розкриття системних засад формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США. Структура розділу вибудована послідовно: від аналізу нормативно-організаційних механізмів до характеристики структурних компонентів системи та суб'єктів її реалізації.

Позитивної оцінки заслуговує обґрунтування авторкою положення про те, що навчальна самоорганізація в американській вищій освіті концептуалізується через категорію саморегульованого навчання і розглядається як нормативно значуща освітня ціль. Це дозволяє представити самоорганізацію не як індивідуальну рису студента, а як результат цілеспрямованої педагогічної та інституційної підтримки.

Цінним результатом розділу є визначення структурно-компонентного складу системи умінь навчальної самоорганізації, що охоплює метакогнітивний, поведінковий та мотиваційний блоки. Науковий інтерес становить також аналіз мережевої моделі підтримки студентів, у межах якої формування умінь

саморегульованого навчання забезпечується взаємодією викладачів, наставників, консультантів, тьюторів та коучів.

Третій розділ дисертації **«Змістово-дидактичне та методико-технологічне забезпечення системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів у освітньому процесі університетів США»** присвячено аналізу змістово-дидактичного та методико-технологічного забезпечення системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США.

Позитивної оцінки заслуговує висновок авторки про те, що формування умінь навчальної самоорганізації відбувається через наскрізну інтеграцію відповідних стратегій у зміст навчальних дисциплін, а не обмежується окремими курсами чи спеціальними програмами. Переконаливо показано переорієнтацію змісту навчання від засвоєння знань до розвитку метакогнітивних умінь, стратегій самоконтролю, рефлексії та саморегуляції.

Наукове значення становить характеристика методичного забезпечення як цілісної інфраструктури саморегульованого навчання, що поєднує активні методи навчання, формувальне оцінювання, рефлексивні практики та інструменти педагогічної підтримки. Важливо, що авторка наголошує на трансформації ролі викладача, який постає не лише джерелом знань, а й фасилітатором та наставником навчальної діяльності студентів.

Окремої уваги заслуговує аналіз технологічних інструментів і цифрових платформ, які розглядаються як важливий чинник розвитку умінь навчальної самоорганізації. Переконаливо обґрунтовано їхню роль у забезпеченні прозорості навчального процесу, підтримці зворотного зв'язку, рефлексії та моніторингу індивідуального прогресу студентів.

Четвертий розділ дисертації **«Моделювання системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США»** присвячено моделюванню системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США та обґрунтуванню педагогічних умов її ефективного функціонування.

Центральне місце в розділі посідає авторська модель системи формування умінь навчальної самоорганізації студентів, яка охоплює цільово-ціннісний, нормативно-інституційний, змістово-процесуальний, організаційно-технологічний та рефлексивно-оцінювальний компоненти. Позитивної оцінки заслуговує прагнення авторки представити досліджуване явище як багаторівневу педагогічну систему, що поєднує ціннісні орієнтири, інституційні механізми та практики освітньої діяльності.

Важливим науковим результатом є обґрунтування педагогічних умов формування умінь навчальної самоорганізації студентів, серед яких особливу увагу приділено використанню цифрових технологій як інструментів саморегуляції, підготовці викладачів до фасилітаційної та менторської діяльності, а також поєднанню академічної свободи студентів із чітко визначеними результатами навчання. У сукупності це дозволяє розглядати розроблену модель як цілісну систему педагогічної підтримки саморегульованого навчання в умовах сучасної вищої освіти.

П'ятий розділ дисертації **«Імплементація досвіду формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США у систему вищої освіти України»** присвячено компаративному аналізу тенденцій розвитку проблеми формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США та України, а також обґрунтуванню шляхів використання американського досвіду в умовах модернізації вітчизняної вищої освіти.

Важливим є виокремлення авторкою ключових тенденцій розвитку навчальної самоорганізації студентів у двох освітніх системах. Окремо варто відзначити спробу розкрити відмінності між американськими та українськими підходами на концептуальному, інституційному, методичному й технологічному рівнях, що дозволило виявити специфіку організації саморегульованого навчання в сучасній вищій освіті.

Особливої уваги заслуговують запропоновані авторкою шляхи екстраполяції ефективного досвіду США в систему вищої освіти України. Практичну цінність мають ідеї розвитку програм адаптації студентів першого року навчання, посилення фасилітаційної ролі викладача, розширення міжінституційного партнерства та створення інфраструктури підтримки саморегульованого навчання. Це свідчить про прагнення авторки не лише узагальнити зарубіжний досвід, а й окреслити реальні можливості його творчого використання в українському освітньому просторі.

Отже, за формою та змістом дисертаційна робота А. В. Курчатової є завершеною науковою працею, у якій реалізовано поставлену мету та завдання дослідження.

Позитивно оцінюючи наукові здобутки авторки, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та міркування, що мають дискусійний характер і можуть слугувати підґрунтям для подальшого наукового обговорення порушеної проблематики.

1. У тексті дисертації трапляються різні способи подання англomовних термінів і назв концепцій (через транслітерацію, переклад або використання

оригінального написання). Більш послідовна уніфікація їх оформлення сприяла б покращенню стилістичної цілісності роботи.

2. У дослідженні використано широкий спектр взаємопов'язаних понять («навчальна самоорганізація», «саморегульоване навчання», «самоспрямоване навчання», «автономне навчання», «навчальна саморегуляція» тощо). Попри здійснений авторкою теоретичний аналіз цих категорій, в окремих фрагментах роботи простежується їх часткове змістове зближення або використання як близьких за значенням понять. Чіткіше визначення їх співвідношення та місця в авторській концепції сприяло б посиленню термінологічної визначеності дослідження.

3. У роботі переконливо розкрито систему формування умінь навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США. Водночас потребує додаткового осмислення питання впливу соціокультурних, економічних та інституційних особливостей американської системи вищої освіти на ефективність описаних механізмів. Більш розгорнутий аналіз меж перенесення американського досвіду до інших освітніх контекстів сприяв би посиленню теоретичної обґрунтованості запропонованих шляхів його екстраполяції в систему вищої освіти України.

4. У підрозділі 3.1 дисертантка детально висвітлює різноманітні засоби та механізми формування навчальної самоорганізації студентів у закладах вищої освіти США. Разом із тим додаткова систематизація цих засобів за функціональними групами або рівнями педагогічного впливу дала б змогу більш цілісно представити матеріал та виразніше окреслити роль окремих педагогічних інструментів у структурі саморегульованого навчання.

5. Дискусійним видається питання врахування можливих обмежень та ризиків цифровізації процесу формування умінь навчальної самоорганізації студентів. Хоча в роботі наголошено на ролі систем управління навчанням, аналітики навчання, електронного портфоліо та адаптивних систем навчання, доцільно було б глибше проаналізувати можливі негативні наслідки цифровізації, зокрема формалізацію рефлексивних практик, посилення залежності від цифрових технологій, ризики цифрової нерівності тощо.

6. У додатках А, Б, В наведено матеріали англійською мовою. Для полегшення їх використання в українському освітньому середовищі доцільним могло б бути подання перекладу або стислого анотованого супроводу державною мовою.

Висловлені зауваження й побажання мають дискусійний і рекомендаційний характер та не знижують загальну високу оцінку дисертаційного дослідження А. В. Курчатової.

